

будь-якої іншої діяльності з діяльністю по саморегуляції стану.

При підготовці працівника підрозділу громадської безпеки до можливих умов діяльності в екстремальних ситуаціях потрібно приділити додаткову увагу питанню формування саморегуляції та самоконтролю.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка А. М. Професионалізм и лидерство / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская –Х. : Титул, 2006. – 578 с.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер – Екатеринбург, 1997. – 244 с.
3. Конопкин О. А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития / Конопкин О. А. // Вопросы психологии. – 2004. - № 2. – С. 128-135.
4. Моросанова В. И. Индивидуальный стиль саморегуляции / Моросанова В. И. – М. : Наука, 2001. – С.35.
5. Москаленко А.П. Психологічне забезпечення професійного відбору до вищих навчальних закладів системи МВС України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук спец 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології» / А. П. Москаленко – Харків, 2002 – 19с.
6. Никифоров Г. С. Надежность профессиональной деятельности / Никифоров Г. С. – СПб. : СПбУ, 1996. – 254 с.
7. Польшин О. К. Основы психологии саморегуляции : навчальний посібник для студентів гуманітарного профілю вищих навчальних закладів / Польшин О. К. – Краматорск : КЕГІ, 2005. – 352 с.
8. Шадриков В. Д. Проблема системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков – М. : Просвещение, 1982. – 250 с.
9. Шаранов Ю.А. Эмоционально-волевая саморегуляция сотрудника ОВД / Ю.А. Шаранов, С.П. Потанин -СПб., 1996 – С.60-78.

**УДК 159.9 (075)**

*Прасол М.І., викладач кафедри загальної психології та педагогіки ХНУВС*

### **ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ В СІМ'ЯХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС ШЛЯХОМ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ**

Стаття висвітлює проблему батьківства та материнського ставлення як соціально-психологічного феномену. Проведений аналіз сучасного стану проблеми батьківства. Обґрунтована практична необхідність проведення психологічного тренінгу «Ефективного батьківства» для працівників ОВС. Проаналізовані результати проведення психотренінгових занять за авторською програмою.

*Ключові слова:* батьківство, батьківське ставлення, психологічна робота з ро-

диною, психологічний тренінг.

Стаття посвячена проблемі батьківського ставлення як соціально-психологічного феномена. Проведен аналіз сучасного стану проблеми батьківства. Обґрунтована практична необхідність проведення психологічного тренінгу «Ефективного батьківства» для працівників ОВД. Проаналізовані результати проведення психотренінгових занять за авторською програмою.

*Ключевые слова:* батьківство, батьківське ставлення, психологічна робота з родиною, психологічний тренінг.

**Постановка проблеми.** Батьківство є базовим життєвим призначенням, важливим станом та значущою соціально-психологічною функцією кожної людини (Овчарова Р.В., 2006). Дослідження другої половини 20-го століття, свідчать, що у становленні та реалізації батьківсько-дитячої взаємодії центральним і визначальним є батьківське ставлення. Саме воно лежить в основі всієї поведінки матері або батька, тим самим створюючи унікальну для дитини ситуацію розвитку, в якій формуються її індивідуально-типологічні й особистісні особливості. Вважається, що «норми батьківського ставлення» немає, оскільки зміст батьківських установок змінюється від епохи до епохи.

Само поняття «батьківське ставлення» зараз не строго визначене і не загальноприйнятне. Батьківське ставлення не виникає одночасно, відразу після народження дитини, а проходить цілий шлях становлення і має тонкі механізми регуляції, свої сензитивні періоди та стимули запуску. Отже, під батьківським ставленням треба розуміти комплекс поведінкових, когнітивних та емоційно-оцінних компонентів, які в сукупності виявляються як його ставлення до дитини в кожному моменті їхньої взаємодії.

Проблемі материнства та батьківства в сучасній науці присвячена достатня кількість праць (Добряков, Ейдемільер, Дружинін, Юстицькіс, Нікольська, Філіпова, Цареградська, Кулик, Берестов, Мухіна, Люблинська та інші), але бракує наукових досліджень, які б описували особливості батьківства і виховання дітей у жінок та чоловіків, які виконують особливу професійну діяльність. А саме, специфіка професійної діяльності працівника міліції, такі вимоги професійної діяльності як: робота в особливих умовах, брак часу на виховання дітей, робота з небагаточисельними верствами населення, ненормований робочий день та інше, негативно впливають на родинні відносини в цілому і на батьківське ставлення зокрема.

Сім'я - це історично-конкретна система взаємин між подружжям, батьками та дітьми; мала група, члени якої пов'язані між собою шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю. Виходячи з цього цільовий сенс батьківства - народження і виховання дітей. З цієї точки зору можна включити батьківство як підсистему в систему сім'ї в якості відносно самостійного

утворення.

У сучасній психологічній науці прийнято вважати, що батьківство-це соціально психологічний феномен, який включає в себе емоційно та оціночно забарвлену сукупність знань, уявлень і переконань відносно себе, як батька або матері, яка реалізується в усіх проявах поведінкової складової батьківства (Овчарова Р.В., 2003). Те, від чого залежить батьківство та як можна впливати на процес його формування, на наш погляд, представляє собою значиму соціально-психологічну проблему.

На ранніх стадіях розвитку людського суспільства індивідуальне батьківство було не інституалізоване: доглядом за дітьми і їх вихованням займалася вся громада. Пізніше, в середовищі феодалізованої та ранньофеодальної знаті широко поширився інститут «виховництва» - звичай обов'язкового виховання дітей поза батьківською родиною. Нормативні приписи і реальне батьківське поводження ніколи і ніде не збігалися повністю.

Батьківська поведінка розрізнялася не тільки від стану до стану, але і від сім'ї до сім'ї. У XV - XVI ст. увага до дітей помітно зростає, насамперед це було пов'язано з підвищенням вимогливості і строгості. Теологи того часу говорять виключно про обов'язки дітей відносно батьків, і ні слова - про батьківські обов'язки. Аж до середини XVIII ст. батьківські почуття займають незначний обсяг в особистому листуванні і щоденниках. Лише в кінці XVIII - початку XIX ст. детоцентрична орієнтація міцно утвердилася в суспільній свідомості, зробивши любов батьків однією з головних моральних цінностей (І. С. Кон, 1988).

В.Н. Дружинін (2000) вважає, що в усі часи в усіх народів головною і єдиною специфічною функцією сім'ї була і є соціалізація дитини, а інші функції є додатковими і змінюються протягом століть. Багато дослідників, у тому числі Т. Parsons, R. Bales (1955), дотримуються аналогічної точки зору.

Актуальність психологічного вивчення батьківського ставлення продиктована суперечністю між гостротою демографічних проблем, пов'язаних зі зниженням народжуваності, величезною кількістю сімей, що розпадаються, з лавиноподібним збільшенням кількості соціальних сиріт, із зростанням кількості випадків жорсткого поводження з дитиною і не розробленістю програм соціальної та психологічної допомоги родині.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Е.Г.Ейдемільер (2007) визначав основні характеристики типів виховання дитини: ступень гіперпротекції; задоволеність потреб; вимоги, які висувуються дитині; санкції, які накладаються на неї; виховна невпевненість батьків.

Е.Роу досліджував такі характеристики взаємовідносин: емоційне прийняття – неприйняття, наявність – відсутність контролю, стимулювання – не стимулювання активності дитини.

Є.Т. Соколова акцентує увагу на відношеннях матері та дитини

(не обох батьків) і виділяє наступні стилі виховання: «Співробітництво» - в спілкуванні підтримуючі висловлювання перевищують відхиляючі; «Ізоляція» - сумісні рішення в родині не приймаються, дитина ізолюється і не хоче ділитися своїм внутрішнім світом з батьками; «Суперництво» - спілкування характеризується протистоянням, критикою, що є наслідком реалізації потреби у самоствердженні та симбіотичного зв'язку; «Псевдоспівробітництво» - партнери проявляють егоцентризм та мотивація сумісних рішень не ділова, а ігрова.

В.В. Бойко (1988) виділив у потребі в дітях два плани: суспільний - це установки батьків, які відповідають тому соціально-історичного типу сім'ї, який склався на даний час у суспільстві; індивідуальний - ступінь любові до дітей, яка властива суб'єкту як носію засвоєних суспільних норм, настанови відносно дітей взагалі.

Таким чином, батьківство як психологічне явище є інтегральним утворенням, яке може бути розглянуто з точки зору системного підходу. У сучасній сім'ї батьківство в цілому, а не тільки відтворення, значною мірою визначається мікросистемою факторного впливу, вплив мезо- та макросистеми послаблено в порівнянні з традиційною сім'єю. Отже, батьківство в модернізованій сім'ї обумовлено цілями подружжя, їх світоглядом, цінностями та ін. Звідси висновок, що при створенні корекційно – розвиваючих програм і технологій, психологічній роботі з сім'єю слід спиратися саме на чинники

Формування батьківства є джерелом педагогічних цілей і засобом їх досягнення одночасно, в плані розгляду сім'ї як педагогічної системи. Психолого-педагогічне формування батьківства у досліджуваній системі має ґрунтуватися на педагогічному потенціалі сім'ї.

Психолого-педагогічне формування батьківства включає два аспекти:

- 1) формування батьківства як засобу виховання дитини;
- 2) формування батьківства як окремого випадку соціалізації дитини в аспекті передачі уявлень про сімейні ролі, батьківські і подружні функції.

До компонентів інтегральної психологічної структури батьківства відноситься батьківське ставлення. Батьківське ставлення – відносно стабільне явище, зміст якого включає амбівалентні елементи емоційно - ціннісного ставлення та може змінюватися в певних межах (А. А. Бодальов, В. В. Столін, 1989). Батьківське ставлення реалізується, зокрема, у регулюванні емоційної дистанції. Зазвичай дистанціювання здійснюється несвідомо (І. Ю. Хамітова, 2002).

Батьківське ставлення має когнітивну, емоційну та поведінкову складові. Когнітивна складова містить уявлення про різні способи і форми взаємодії з дитиною, знання та уявлення про цільовий аспект цих взаємин, а також переконання в пріоритетності тих напрямів взаємодії з

дитиною, які реалізують батьки.

Емоційна складова включає оцінки і судження про різні типи батьківського ставлення, а так само домінуючий емоційний фон, що супроводжує поведінкові прояви батьківського ставлення.

Поведінкова складова являє собою форми і способи підтримки контакту з дитиною, форми контролю, виховання взаєминами, шляхом визначення дистанції спілкування. Особливу увагу в цьому плані потрібно приділяти навичкам і формам спілкування батьків, аналізу взаємодії в сім'ї, розвитку поваги до особистості дитини.

Психологічна робота з батьками - досить складний напрямок роботи практичного психолога. Нерідко батьки не сумніваються у своїй компетентності, звинувачуючи у разі виникнення труднощів у дитячо-батьківських стосунках школу, суспільство. Часто батькам складно визнати помилковість своїх думок, почуттів, дій. На тлі цього усередині сім'ї між батьком і матір'ю нерівномірно розподіляється виховна активність. У більшості випадків вихованням, емоційним спілкуванням з дітьми займається мати, батько ж робить це «під настрій». У підсумку в родині не спостерігається системності впливів. Батьки для дитини рідко сприймаються єдиним цілим.

**Висновки.** Нашою основною метою є формування усвідомленого родительства. Формування батьківства залежить від суб'єктивно-психологічних чинників різного рівня: макросистеми - рівня громадських впливів (шляхом соціальних стереотипів, норм, очікувань тощо); мезосистеми - рівня впливу батьківської сім'ї (ціннісні установки і очікування батьків, їх авторитет і т.і.); мікросистеми - рівня власної системи (усвідомленість виконання батьківської ролі, особливості міжособистісних відносин, задоволеність шлюбом).

Феномен батьківства - явище динамічне, що включає процес становлення та розвитку. Ефективне батьківство можна формувати за допомогою спеціальних психолого-педагогічних технологій, проблемно орієнтованих тренінгів, заснованих на діадній взаємодії батька і матері.

Метою запропонованого нами тренінгу «Ефективного батьківства» є формування усвідомленого, позитивного сприйняття материнства та батьківства, формування психологічного компонента гестаційної домінанти, формування усвідомленого батьківства, розвиток емпатії, формування безумовного прийняття та безумовного ставлення до дитини, інформування учасників про психологічну сутність та типи батьківського ставлення до дитини.

Якщо мета заняття досягнута члени групи констатують підвищення настрою та охоче розповідають про свої висновки, задають багато запитань, щодо виховання дітей та батьківського ставлення. Наприкінці заняття доцільно надати приклади вирішення практичних питань та проблем у батьківсько-дитячих стосунках.

Застосування тренінгів-занять з батьками – працівниками органів

внутрішніх справ призводить до наступних наслідків:

Батьки – працівники ОВС які найчастіше застосовували у вихованні такі методи впливу на дітей, як покарання, крик, погрози – зрозуміли не доцільність цих способів виховання та отримали поради, щодо зміни стилю виховання.

Батьки, які приймали участь у заняття отримали навички безумовного ставлення до дитини, підвисили рівень емпатії до дитини, зрозуміли наслідки помилок у стосунках з дитиною та її вихованні.

Батьки – працівники ОВС, які зазвичай за браком часу приділяють дуже мало уваги спілкуванню з дитиною, зрозуміли помилковість своєї поведінки і отримали рекомендації, щодо ефективного спілкування та батьківства (як за досить малий проміжок часу налагодити стосунки з дітьми).

В майбутньому ми плануємо збільшити кількість занять – тренінгів з батьками, які працюють в ОВС та членами їх родин, поглибити вивчення психологічних особливостей батьківського ставлення в сім'ях працівників ОВС з метою покращення психологічного клімату в родині, профілактики порушень дитячо-батьківських стосунків, гармонізації співвідношення виконання працівниками ролі матері чи батька та своїх професійних обов'язків.

Дане тренінгове заняття має практичну значимість і може застосовуватися:

Психологами центрів психологічної підтримки в ОВС при проведенні навчально-роз'яснювальної роботи з батьками-працівниками, щодо особливостей впливу відношення до дитини на її інтелектуальний розвиток, емоційний стан та відношення до батьків,

Практичними психологами, працюючим з сім'ями та з дітьми у рамках особистої практики та дитячих навчальних закладів,

Психологами центрів психологічної підтримки в ОВС при проведенні консультативної роботи з сім'ями працівників ОВС.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дружинин В. В. Психология семьи / В. В. Дружинин. – М. : КСП, 1996. – 312 с.
2. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. – М. : Институт психотерапии, 2003. – 319 с.
3. Филиппова Г. Г. Психология материнства / Г. Г. Филиппова – М. : Институт психотерапии, 2002. – 240 с.
4. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – СПб. : Речь, 2007. – 352 с.